

СТИЛЬ І ПАМ'ЯТЬ

<https://doi.org/10.37919/0201-419X.2022.96.1>
УДК 81'38

СЛОВО І ПАМ'ЯТЬ ІВАНА ДРОБНОГО

ЕРМОЛЕНКО

Світлана Яківна,

доктор філологічних наук, професор,
академік НАН України, завідувач
відділу стилістики, культури мови та
соціолінгвістики

Інституту української мови НАН
України,

вул. М. Грушевського, 4, м. Київ, 01001;

E-mail: svitlana.yermolenko@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9916-4915>

Svitlana

YERMOLENKO,

Academic of the NAS of Ukraine,
Professor, Dr. Sci. (Philol.), Head of
the Department of Stylistics, Culture
of the Language and Sociolinguistics,
Institute of the Ukrainian Language
of National Academy of Sciences of
Ukraine,

4 Hrushevskiyi St., Kyiv 01001, Ukraine;

E-mail: svitlana.yermolenko@gmail.com

Авторка статті досліджує індивідуальний мовостиль письменника-шістдесятника із Черкащини – Івана Семеновича Дробного, зокрема мову його поетичних текстів. Визначено, що стиль поета репрезентує мовну естетику української літератури другої половини ХХ ст., а стильову ознаку мовомислення І. Дробного виявляє зв'язок словесних асоціативних образів з реаліями, явищами української природи, історією рідного краю, проблемами екології та внутрішнім світом людини, залюбленої в свою землю.

У статті зроблено висновок, що поетична мова письменника Черкащини Івана Дробного – вдячне джерело дослідження проблеми «Стиль і пам'ять». Поет своїми ліричними текстами повертає увагу до багатства української літературної

мови, змушує замислитися над історичною змінністю лекси-
кону людської цивілізації й над вічністю, цінністю ословлено-
го зв'язку людини з «вічними письменами» природи. Його фі-
лософські роздуми про хліборобську культуру українців, істо-
рію і природу рідного краю, часто втілені в досконалу афорис-
тичну форму, збагачують словник мовно-естетичних знаків
української культури, актуалізують прецедентні імена і пре-
цедентні лексеми, фраземи української мови. Індивідуальний
стиль Івана Дробного зберігає пам'ять про народний стиль
української поетичної мови, у якому органічно поєдналися мов-
на естетика народної пісні і філософія народної мови-розмови.

Ключові слова: письменники Черкащини, Іван Семенович
Дробний, філософія поетичного слова, «письмена природи»,
зв'язок поколінь, метафори, мовно-естетичні знаки культури,
афористичність мовомислення, історія краю, народнопісенні
символи, слово і час.

У сучасну інформаційно насичену добу засоби масової ко-
мунікації перебирають на себе роль інструментів формування
світоглядних цінностей, замінюючи масовістю, однотипністю
глибину й оригінальність мовомислення конкретної людини.
А втім відомо, що письменники завдяки своєму талантові ба-
чать життя глибше й закарбовують в естетично досконалому
слові думки й почуття, не обмежені часом. Їхнє слово зберігає
пам'ять землі, краю, де вони народилися, де пізнавали світ у
звучанні рідної мови-розмови, що єднає кожного з родом, наро-
дом. Письменники як філософи розмірковують про вічні теми,
але їхнє слово завжди конкретно-чуттєве, емоційне, образне.
Вони інтуїтивно відкривають закони історичного розвитку
людства ще до того, як ці закони пізнають і пояснюють істори-
ки, філософи.

Талановита мовна особистість, – а саме такою особистістю
був український письменник із Черкащини Іван Семенович
Дробний (16.01.1931 – 22.10.2018), – здатна пробудити своїм
поетичним словом думки про час і людські долі, явити читачам
ословлений емоційний світ небайдужої людини. Крім поетич-
них рядків, він залишив нащадкам широкі епічні полотна, ці-
каві художні оповіді про життя прадідів, дідів, батьків, спогади
про своїх сучасників, глибокі історично-краєзнавчі, літерату-
рознавчі розвідки.

Різноманітність жанрів його творів вражає. Видані в різний час поетичні збірки привертають увагу обраними і влучно означеними темами, які підказало саме життя й особливий погляд на нього автора, а також характерний індивідуальний стиль спілкування з читачем, слухачем. Вони показують, що поет був активним учасником українського літературного процесу ХХ ст., причому процесу не лише офіційного, а й особистісного, бо його спогади про багатьох письменників – це душевні, щирі розповіді людини, яка відчувала й осмислювала переживані події.

Іван Семенович фіксував і писав найцікавішу книгу про час, у який жив, про долі людей. Наприклад, щоб зрозуміти зміст сучасного публіцистичного вислову «колгоспне рабство», варто прочитати невеличкий уривок автобіографічної повісті Івана Дробного «Хата з лободи». Це розповідь про колгоспницю Ольгу Никанорівну, дочку колишнього так званого куркуля Груші Никанора Івановича. Описуючи скромний побут колгоспниці, письменник запитує: *«Куди ж поділася її праця? У що матеріалізувалася? ...А щодня ж ходила на роботу! День при дні. День при дні. І в городній бригаді була, і в польовій – / і всюди, куди пошлють. Сапа та лопата. Лопата та сапа. А восени на додачу ще й копаниця. Нею копали колгоспні буряки в довоєнні, воєнні і тхозна-доки в повоєнні роки. А, окрім копаниці, ще й ніж, щоб чистити їх. Уже й тумани, як вовки-сіроманці, підкрадаються з яруг, уже й мжичка колюча в'їдається в щоки, уже й білі мухи танцюють на студеному вітрі, а вона, поклавши на гичку мішечок, і сівши на нього, чистить та й чистить буряки. Пальці набрякли від холоду, зашпори в них заходять, не згинаються, як граблі стали, не можуть утримати слизького й замурзаного опецькуватого буряка, що важкий, мов каменяка, і все намагається вислизнути з рук... І так з року в рік. З року в рік».*

Мабуть, не випадково у творах Івана Дробного натрапляємо на постійний епітет *порепані руки* (такі руки – у людей фізичної праці, праці на землі) або на вислів *долоні в мозолях*. Так поет каже і про свої руки, порівнюючи їх з вітрилами:

*Наді мною – журавлині крила,
Піді мною – давній битий шлях.
У житті моєму – два вітрила:
Дві долоні в чесних мозолях.*

З автобіографічної повісті довідуємося, що праця вчителя, письменника була не лише інтелектуальною: доводилося багато працювати й фізично. Але в усіх життєвих ситуаціях Іван Семенович умів знаходити тему для високих дум про призначення людини на Землі.

У ліричних мініатюрах, більших поетичних текстах відчутні фольклорні, народнопісенні традиції української літературної мови. Він зафіксував своєю творчою практикою українську літературну мову ХХ ст. з її різноманітними експресивними відтінками – переходами від високого поетичного слова до ліричної сповіді, від філософських роздумів до наповнених фразеологізмами оцінних, дотепних висловлювань.

Живучи в добу значних цивілізаційних зрушень, осмислюючи історію рідного краю, Іван Семенович думав про неперервність зв'язку поколінь. Ця думка, наприклад, висловлена в типовому для поета стилі – звертанні до молодої черешеньки:

*Я черешеньку, геть молоду,
Мов за руку узявши, за гілку,
В двір осінній собі приведу
Й посаджу під вікном на причілку.*

*Посаджу і таке їй повім:
«До небес простягаючи віття,
Ти з роками вершечком своїм
Проростеш в двадцять перше століття.*

*Я отам не гравець і не жнець.
Де твоє шелеститиме віття.
Ти – мій юний гонець-пагонець
В не моє двадцять перше століття».*

Іванові Семеновичу Дробному, залюбленому в рідну землю, у рідне українське слово, судилося стати не тільки вчителем, допитливим краєзнавцем, який залишив оригінальний літопис своєї доби в розповідях про земляків, а й поетом-ліриком, поетом-філософом. Назви його публікацій виявляють естетичний смак, постійні пошуки поетичного звучання українського слова.

Природно, що в поетів однієї історичної доби є спільні, класичні теми й мотиви. Їх можна простежити в Максима Рильського і Ліни Костенко, у Василя Симоненка і Миколи Вінграновського... Є словесні образи, за якими впізнаємо епоху

народження літературних текстів. Образний вислів Івана Драча *Поезіє – сонце моє оранжеве* продовжив своє життя як назва розділу в книзі Івана Дробного «Вереснева золота печаль».

А для поета, як свідчить його творчість, еталоном була висока культура мови класиків – Тараса Шевченка, Івана Нечуя-Левицького, Михайла Коцюбинського, Максима Рильського, Ліни Костенко... Він шукав добірні зерна мови в своїх сучасників, і в його уяві вже жив оригінальний образ поетичного слова як добірного зерна. Серед рукописів Івана Дробного є вірш «Були ми хлопці не з теплиці», де автор по-своєму оцінює протиставлення зерна і полові: *зерна – мішок, скирти полові – В сто літ півні не роззребуть*. Згадуючи тишу і грім Василя Симоненка, він слушно стверджує:

*Бо без полові ми б не мали
І Василевого зерна.*

Порівняння поетичного зерна із працею на землі розгортається в багатоасоціативний образ хліборобської ниви як книги. У вірші «Наймудріша книга» читаємо:

*Нива – книга. Мудрі хлібороби
Пишуть в ній. Вже котрий вік мина!
І сьогодні золотої проби
В ній лягають зерен письменна.*

У поетовій уяві постає цілісний образ: *золоті зерна ниви і зерна поезії, книга хлібороба і книга поета*. Завдяки мовній картині світу Івана Дробного ці дві книги поєдналися: про що б не писав автор, а мислить він найчастіше образами хліборобської праці на рідній ниві. Бо:

*Не було на світі ще людини,
Щоб без цієї книги обійшлась.*

Мало сказати, що Іван Дробний був насамперед ліриком. Належачи до когорти українських поетів-шістдесятників, він поєднав у своєму світовідчужанні, у характерному мовомисленні народну філософію і мудрість літератора-інтелектуала, виявив невтоленну жагу людського пізнання, гостре відчуття доби, в якій жив і творив. Розмовна невимушена інтонація, характерна для українського літературного шістдесятиництва, позначилася на багатьох індивідуальних стилях поетових побратимів. Але Іван Семенович узяв свою поетичну ноту, а надто, коли розмовляв із природою. Звучить, наприклад, ця нота в такому звертанні автора до «вічних письмен» природи.

*Шедеври скрізь: лошатко край городу,
І вишенька, й між гудинням гарбуз...
Ви хто за спеціальністю, природо?
Де вчилися? Який кінчали вуз?
Можливо, у сузір'ї Козерога?
Чи Оріона? Ну скажіть же, ну!
Коли узнаю, де в той край дорога,
Заввиграшки і я туди майну.*

Молодий Павло Тичина колись так само емоційно висловив своє захоплення природою, використавши давню античну метафору *природа – книга*:

*О скільки у природи немудро-мудрих літер!
О скільки у людини невміння прочитать...*

Лірична українська душа Івана Дробного по-своєму прочитувала безмірну книгу природи. А в тій книзі звичайні, всім відомі слова ставали поезією. Це велика таїна – перетворення знайомих, загальновідомих понять у поезію. Ще ніхто не вивів точних формул, якими можна виміряти мову, що переростає в магію поетичного слова. Ось, скажімо, невеликий образок «Слово»: мати агукає до немовляти, а «в нього слова ще нема» (поет ніби пояснює, чому маленьку дитину певного віку українці називають словом із таким прозорим змістом – *немовля*). Згадка про звичну побутову картину переходить у глибокий філософський роздум, коли висловлене риторичне запитання передає думку глибшу, ніж звичайне твердження:

*А скільки ж літ пройшло відтоді
(Та й хто зведе той лік літам?),
Як людство в матері-природі
Отак лежало немовлям?*

Для поета мати-природа – не лише настроєві пейзажі в різні пори року: він повсякчас розмовляє, спілкується з гаєм, полем, річкою, вчиться у природи, шукає глибинних зв'язків і пояснень у конкретних життєвих ситуаціях. Розмова з мудрою природою пронизує всі поетичні тексти Івана Дробного. Вихоплюючи гострим зором деталі навколишнього світу, він уміє сформулювати чітку афористичну думку, зробити філософське узагальнення, і тоді для читача розкриваються ширші, часом несподівані зв'язки слів-понять, що набувають символічного значення. Наприклад, зимова картинка – замерзла річка, або яблунька, що в люту стужу тремтить під вітром у саду, –

від таких зорових вражень народжуються узагальнені оцінні сентенції:

*Плин ріки зима скорила,
Не скорила джерела. («Джерело»).*
*Лиш той, хто вистраждав зимою,
Розквітнуть може навесні. («Яблунька»).*

Усі дійові особи авторових одухотворених пейзажів спілкуються між собою: *дуб шепоче дубу, говорить з вітром зелен-клен*. Як і в народній пісні, відтворений автором пейзаж і настрій людини взаємопов'язані. Філософський зміст прочитуємо в описі ранньої весни з її вчорнілими снігами, важкими туманами, які мають піти в небуття:

*І хочеться вірить: тумани
На рідній планеті і зло
Підуть в небуття, як тумани,
Що ранком пливають за село.*

Інший настроєвий пейзаж передає легка розмовна тональність вірша, звертання до срібного дощичку, білої ромашки:

*Цвіте ромашка пречисто-біло,
На чорнім ґрунті – таке-то діло.
Вітрисько хмари і горне, й горне.
Йде срібен дощик, хоч небо й чорне.
З душі, як стане їй чорно й важко,
Йди, срібен дощик, цвіти, ромашко.*

Народнопісенне коріння має *срібен дощик* – у пам'яті українця відразу звучать рядки: *І шумить, і гуде, Дрібен дощик іде*. Розмова з природою часто переходить у ліричний монолог (*Ви бували отам, де верба, Де від неба вода голуба...?*) або й у такий жартівливий висновок:

*Дзьоб вмочивши в чорнило світань,
Без нудних нарікань-зволікань
Сам лелека на листі латать
Може довідку вам написати –
В канцелярії тій, де верба.
Де від неба вода голуба.*

Оспівана в українській народній пісні верба стає співрозмовником поета:

*Чолом тобі, вербиченько, чолом!
Пора прощання – небо в голосінні.*

Відлітають у вирій вільні небесні птахи. Лише вербі – на вітрі зимувати. Вірш – ніби словесна замальовка осені, але звертання до верби – це лише привід висловити таку несподівану думку:

*Вербиченько, все ж стій тут, як стоїш,
І від морозів не готуйсь до втечі
Душі людській буває холодніш
В теплі домашнім, ніж тобі в хуртечі.*

Рідна природа для поета – джерело натхнення, книга, яку він не втомлюється читати, де навіть перелік назв дерев, квітів, трав, птахів створює той художній простір, у якому найзатишніше людській душі. Хоч автор признається, що для нього «найсолодша пора» – з квіткопаду до листопаду, проте в кожній порі року він знаходить особливу мелодію для душі. Ось, наприклад, весняний дитячий образок «Березень», що нагадує тичининські інтонації:

*Оті котики та муркотики,
Що пухнастенькі на виду.
Просить донечка: – Взуйте ботики,
Я по проліски в ліс піду.
– Там ще холодно, люба донечко,
А весна й біля хати є.
Гілка стукає у віконечко –
Руку березень подає.*

Інший весняний настрій народжується в ритмомелодиці вірша «В останній день весни»:

*В останній день весни я бачив рай
Не в мареннях, не в снах, а у діброві.
Там небеса сяли фіалкові,
Там я радів лункій пташиній мові
Там наслухав я тихий водограй
В останній день весни я бачив рай.*

Українська літературна мова має традиційний поетичний словник, до якого завжди звертаються поети-лірики. Це назви кольорів, звуків навколишньої природи. Поет актуалізує цей народний словник, коли пише про те, як співає ластівка, кумкає жаба, сорока заджеркоче, зацвірінька горобець, або передає розмову хазяйки з курми: *То забалакає до квочки, То заціпціпа до курчат.*

Кольорово-звукова мелодія вірша відтворює емоційний стан – захоплення від весняного раю, від травневого дощу, порівняймо:

*Громові мелодії
Над привіллям нив.
Травень, як маестро,
Музику створив. ...*

*Ніби дощ – та й годі:
Річ, як світ, стара,
Та від цих мелодій
Серце замира.
(«Дощова мелодія»)*

Улюблений образ дощу, такого жаданого для хлібороба у спекотне літо, поет доповнює новаторською метафорою, маляючи уявлювану картину, коли трава, як людина, несподівано *тримається пучками за вервечки дощу*:

*Тут цвітуть васильки-василечки,
І бентежна іволга співа.
За дощу підсинені вервечки
Пучками тримається трава.
(«В тім краю, де чаплі та лелеки»)*

Простий, неускладнений ритміко-інтонаційний лад вірша, а в ньому – звичній реалії хліборобської ниви, зорові й запахові враження степової природи стають основою авторських слово-образів, які хочеться зберегти в пам'яті: *М'яка печаль снується в тихі дні, Коли відходить літо по стерні або У час такий спинись і занімій – Після дощу так пахне деревій або Й подивимось, Як човен літа в осінь поверта.*

Не залишають байдужими читача мовно-естетичні знахідки автора, коли він пише про *озозулені сади, озвучену воду, балакучу стежечку, яка насправді є струмком: Там балакуча стежечка струмка В дубів питалась, де її ріка.*

Слово *стежка* (*стежечка, стежина*) належить до естетизованих слів-понять в українській літературній мові. Згадаймо, наприклад, пісню на слова Андрія Малишка «Моя стежина» (музика Платона Майбороди). У поезії Івана Дробного процес естетизації цього слова триває. Це пов'язано з народженням метафори на основі візуального образу (*Гнуться стежок підкови Для щастя нам на віку*), із традиційним протиставленням *рідної хати і білого світу* (*Біжить вона від хати В широкий*

білий світ), а також із поширенням просторових та почуттєвих асоціацій: стежина має зв'язок із ситуацією «прощання», тому й слід від літака в небі – це продовження стежки, яка *спішить*, як у вірші «Стежка»:

*Росинок дві сльозини
На білих пелюстках,
Чайний змах хустини
У маминих руках.*

*Спішить вона полями,
Спішить через гаї...
Он слід за літаками
Продовження її.*

Читаючи поезію, майже не звертаємо уваги на звичні метафори, які називають стертими. Коли кажемо *іде (прийде) літо, осінь*, загалом – *іде час*, не дивуємося, чому він *іде*. Змінюючи одне слово – *іде* на *їде*, та ще й згадуючи *кермо*, відразу відчуваємо первинне поетичне народження слова-метафори. Саме так пробуджує поетичне чуття мови й уявлення про плин часу в конкретиці буденного життя мовний експеримент поета:

*Од плину часу дітись ніде
В його потоці живемо
Он липень в серпень їде-їде.
І круглий сонях – мов кермо.*

В українському поетичному словнику назви *сонях*, *соняшник* – особливі мовні знаки. Це і символ української природи, і глибинний зв'язок із сонцем, а в поезії Івана Дробного ця назва обростає додатковими смислами. В ословленій картинці відчуваємо мислення поета-вчителя, у якого після ліричного запахового прощання з літом природно виникають асоціації з робочими шкільними буднями:

*Будуть приморозки й відлиги,
Все буває в роботі цій.
В полі соняхів круглі книги
Перечитують горобці.*

До речі, *горобцями, насльоновими дітьми* називає поет хлопців повоєнної доби, своїх однолітків, які пережили воєнне лихоліття, голодування, важку працю в полі. У мовній свідомості автора існують ніби паралельні світи – наповнена красою й чарами рідна природа й голодні, холодні роки воєнного і

повоєнного дитинства. Спогади колишнього пастушка про годувальницю сім'ї корову Зірку закарбовані в такому незвичному називанні молока – *білий дзвін*. Саме так – білим дзвоном – озивалося до дітей молоко з дійниці, коли мама доїла корову. Тексти Івана Дробного рясніють такими влучними метафоричними назвами, народженими в емоційному світобаченні автора.

Для кожної реальної картини, для опису пори року поет знаходить ключовий образ. А деякі з мовних знахідок стають наскрізними, повторюються, видозмінюються впродовж усієї його творчості.

Літній місяць *червень* в уяві поета – це час гроз, блискавиць, символічних картин райдуги. Хай які поетичні фантазії спокушають автора, а думка все одно повертає його у світ побутових реалій, коли грозовий літній місяць уявляється ковалем, який кує в небі підкову (*веселку*) щастя для людей:

*Червень трудиться: молотом грому
Клепле в хмарах пучки блискавиць.*

*Має вдачу коваль пречудову:
Поки жар в блискавках не прочитах.
З них він зробить веселки підкову
Й нам на щастя приб'є в небесах.
(«Червень»)*

Народна лексика, фразеологія в поетичних рядках взаємодіє з назвами історичних, а також сучасних книжних, нових реалій. У текстах автора знаходять спільну мову словапоняття з різних сфер – нива, поле поєднуються з книгою, *письмена зерен* читають і вітер, і сонце. Тому, переконаний поет, наймудрішою книгою, яку створили «неграмотні» предки, була нива. До села, до праці хліборобів, до ниви звернені його щемні слова:

*Он реактивні срібні птиці
З твоїх знімаються колось.
Усі міста, усі столиці –
Усе від тебе почалось.*

Той самий мотив звучить в іншому поетичному роздумі:

*Звідтіля ми, звідтіль ми,
Де наш корінь лежить...
Від криниці з відерцем,
Де цямрин перестук,
Від ласкавого серця,*

*Від порепаних рук
І від пісні, й від слова,
що звучало колись...*

Іван Семенович не втомлювався звертатися до пам'яті: *Пам'ятаймо, братове, Звідки ми почались*. Закорінена в його творах думка про зв'язок із мовою батьків:

*Вертаймося подумки в наше начало...,
Де лагідно батьківське слово звучало.
Робити добро нас добром научало...*

Іван Дробний не лише зберіг батьківське слово, а й зумів своєю невтомною письменницькою працею, втіленою у віршовані рядки, в поетичну прозу, зберегти для нащадків красу й мудрість українського слова. Він надавав сучасного обрамлення народним влучним висловам, умів традиційний словесний образ оживити новою оригінальною метафорою. Поряд із Шевченковими чарівними рядками про веселочку-райдугу («у Дніпра веселочка воду позичає») сучасний поет побачив «Райдугу на плечах Землі»:

*На цім коромислі ліричним
Ген видно відра крізь туман.
Одно відро – то Атлантичний,
А друге – Тихий океан...*

*Із галактичної криниці
У тих відеречках вода.*

Такий ліричний сюжет несподівано переходить у космічну драму, бо Земля має двох сусідів – дві планети, що уособлюють добро і зло:

*Венера сяє від любові,
Марс меч до бою підійма.*

Оригінальність поетового бачення – і в інформативному змісті цього невеличкого твору, і в обраній мовній формі, яка нагадує читачам символічний зміст українського усталеного вислову, яким поет звертається до райдуги:

*Нащо ти з відрами уповні
Стежки обом їм перейшла?*

Авторський стиль розкриває необмежені можливості мови, коли під пером майстра назви з різних світів і віків формують глибоку думку, прилучаючи читача і до джерел українського фольклору, і до інформації про світову культуру, науку.

Райдуга, веселка – ключовий образ у текстах Івана Дробного. Є в нього вірш «Симоненкова райдуга». Ця райдуга *Вся зі слів. Здається – що слова?! А стоїть веселка Василева, І Дніпро під нею проплива*. Традиція українського поетичного слова поєднує поняття райдуги і Дніпра, але тільки в поезії Івана Дробного вся райдуга – зі слів Василя Симоненка.

Позитивна оцінність улюбленої авторської метафори змінюється залежно від асоціацій. Вони можуть або розширювати народнопоетичні традиції української літературної мови, поєднуючи назви стихійних явищ – блискавиць і райдуги – із зоровим образом колиски, як у такому контексті:

*Райдуга співає спів у птиць.
І земна гойдається колиска
На гаках миттєвих блискавиць,*

або вносити новітній з міст у це видовишне явище природи: поет бачить у ньому «*веселки вольтову дугу*», функція якої – «зварювати» село з містом. Відомий публіцистичний штамп про єднання міста і села перетворюється в поетично-розмовний вислів, позначений оригінальністю авторського мовомислення:

*Он по грозі веселка воду
Пішла шукати ген куди –
З громоподібного заводу
Аж в озозулені сади.
Вона тепер з новітнім змістом
Через пів неба проляга:
мов зварює село із містом
Потужна вольтова дуга.*

Науково-технічний прогрес змінює традиційний степовий пейзаж, і поет втілює свої зорові враження в нові оцінні вислови. Так народжуються індивідуальні епітети (*високовольтне жито, житній струм*) і метафори:

*Залізом землю з небом зшито –
Електролінії в полях.
Висковольтне спіє жито
І житній струм тече в дротах.*

У поетичній мові Івана Дробного поєдналися різні людські таланти: художника (автор «співає красу», охоплює зором природу), музиканта (свій емоційний стан він передає звуковими, пісенними образами), філософа (поет ставить питання, відповіді на які шукає людство). Серед поезій автора привертають

увагу образні висловлювання, в яких оприявнюється талант творення словесних синкретичних картин. Це, скажімо, поезії «Трави-родичі» або «За красним літом плачуть небеса». У першому вірші маємо просте пояснення, чому «Тільки квітень дихне, Ніжно в серці заколе: Мов магнітом, мене Так і тягне у поле. І не йде з голови Думка, Мною відкрита: Я з трави-мурави, З молоденького жита». Мабуть, саме тому й увесь художній простір поета наповнений рослинним світом: чи це спогади про дитинство (*Під кропом в зеленій льолі Наше дитинство спить*), чи це гімн закляченому в квіти і зело бджолоному селу («А вже квітують за селом жита»), чи це філософсько-поетичний роздум про озимину. Такий образ озимого поля – справжня новаторська лірична картина про вмирання й воскресіння природи, тобто про її вічність. Тільки поет, закорінений у мислення хлібороба, тільки тонкий знавець української мови, поціновувач літературних традицій міг створити багатогранний символічний образ озимого поля як увертюру до філософського узагальнення про воскресіння природи:

*За красним літом плачуть небеса.
Так журно щоки шиб вмива сльоза.
Моя печале, нащо ця мана?
Ходімо в поле, де озимина.
Вона голками сходів аж співа –
До себе в жовтні травень пришива...*

*Її гра про весну хуга на сопілку.
Там, тільки там вмирань пора осіння
Говорить нам про світле воскресіння.*

Десятиліттями не вщухають у нас літературні дискусії про цінності сільської і міської (урбаністичної) української літератури, про те, яка з них має майбутнє. Очевидно, що такий формальний поділ *поет села* чи *поет міста* не може бути критерієм цінності, справжності літератури. Тема хліборобської праці, загалом тема праці осмислена письменником у таких різноманітних і глибоких філософських образах, що згадане протиставлення не має сенсу. Згадаймо, скажімо, такий контекст: *А поле сходить, мов діжа, – Озимі там і ярі. Хіба чиясь чужа рука Дасть раду цій запарі?* Тут і характерні асоціації з традиційним випіканням хліба, і риторичне запитання підводять до висновку: з полем треба зріднитися, любити його.

У любові до поля, ниви виростав, мужнів талант поета, і про це – ключовий мотив його творчості. Навіть переходячи в інший цивілізаційний вимір життя, пишучи, наприклад, про відпочинок сучасної молоді на пляжі, поет бачить, *Як пісок золотіє, неначе стерня В колишньому жнивному полі*. Пам'ять поета про поле, ниву переходить у пам'ять наскрізних слів, які стають, зокрема, символами праці сільської жінки:

*Цю жінку скинь хоч в центр Сахари –
Умить сягне до лона вод,
Дістане дров і їжу зварить,
Скопа ділянку під город.*

*Посадить пагони вербові,
Красолю висіє в рядок,
А з крил турботи і любові
Напне для діток холодок.*

Не втомлювався поет-лірик оспівувати рідну природу, ози-вався ніжно до нашої планети – *Земле, матінко мила, Збоку ба-чим тебе: Ти в гніздечку Світила – Мов яйце голубе*. Проте його турбує майбутнє. Сучасна людина не може не замислюватися над глобальними проблемами. Поетові болять рани Землі, він гостро відчуває екологічне лихо в своїй країні, а також у всьому світі. І тому чуємо стурбований вигук: *Земле наша, земле, як ти ще жива!*

Контрасти природного довкілля, захаращення землі сміт-тям – викликають гострі публіцистичні інвективи автора, як у вірші «Чудові здалеку гаї»:

*В гаю раюють солов'ї.
Їм гай – колиска.
Прегарні здалеку гаї –
Жахливі зблизька.*

*Вгорі зелено-голубі
Шумлять намети.
В траві склянки, немов шаблі,
А чи багнети.*

Поет замислюється і над наслідками технічного «прогресу» як супроводу життя споживацького суспільства; автор привертає увагу людей до проблеми збереження життя на Землі. Так, у поезії «Перепелина балада» мова про перепеленят, які шукають, де напитися роси-води без хімікатів:

*Ген хліба у полі – мов зелена рута,
Та на них не роси – голуба отрута.*

Улюблене поле, зелена трава потерпають і від природних катаклізмів, і від бездумного господарювання:

*Вістей останніх вчувши голос,
Аж пригинається земля:
Од слів тривожних никне колос
І сонях голову схиля.*

*Нащо байдужа вже трава.
А й та стоїть ледь-ледь жива.
Бо катаклізми світові грозять і людям, і траві.*

Прагнучи донести свій тривожний голос до читача, автор звертається до звичних побутових понять, відтворює реальні ситуації:

*Під гаражем од запаху мастил
Чамртиме в безвітрі матіола («Автоділія»)*

Афористично висловлені думки *Вигоряє в природі – Вигоряє в душі; Наш розум, як м'яч, од стіни відліта* – перегукуються із загальною темою, яка тривожить Івана Дробного: *Об чім глаголимо, братове? Який у біса там прогрес?* Для автора очевидно, що справжнім прогресом є досягнення духовної досконалості людства, тому він намагається переконати кожну людину: *Покайся, людино, комахо мала, Хоч трохи бери себе в руки!*

Про складні філософські речі поет говорить просто, звичною розмовно-побутовою мовою, з емоційними інтонаціями, з експресивними народними фразеологізмами, звертаючись до знакових казкових персонажів, щоб висловлена думка достукалася до свідомості кожного.

Поезія Івана Семеновича Дробного – це чутлива мембрана **часу**, не лише того, в який жив і вічні проблеми якого усвідомлював автор, а часу давнього-прадавнього, історичного, про що мова в «Переяславській баладі»:

*О річко Трубіже – слов'янський рубіж!
Собою, мов шаблею, вічність розріж!
Нехай в Переяславі я перевисну
Чуттями й думками у Русь літописну.
А серпиком місяця вжну полину –
І давню прадавність у груди вдихну.*

Про *сиву-сиву давнину* могли б розказати скіфські могили в українських степах або символізований сивий полин:

*Мов прапредка сивину,
Гладжу чубчик полину.
Не одна в юзі-тумані
Причалась тайна.*

*Скіфська баба на кургані
Не розкаже, хоч і зна.*

Полин – одне із улюблених знакових слів поета. Знав, звичайно ж, Іван Семенович, поему Миколи Вороного «Свшанзілля», з якою асоціюється авторський образ сивого полину як сивої, прадавньої історії.

Останні рядки «Переяславської балади» нагадують Шевченків образ *вітру, який все розносить на неокраїнім крилі*, або вітер у поезії Ліни Костенко, який міг би розказати історію України, але в нього *голос пересох*.

Допитливий розум і краєзнавча енергія Івана Дробного сприяють поширенню інформації про минуле України. Це назви історичних місць, згадки про видатних історичних осіб, які уславили Черкаський край, Золотоношу. Згадані в текстах особові імена, топоніми, назви й рядки народних пісень – це поетичне осмислення й збереження в пам'яті нащадків історії української культури.

Творчість Івана Семеновича Дробного становить цінну сторінку української лінгвокультурології. Навіть за назвами його творів простежуємо часові зрізи ліричної, громадянської поезії автора, яка тематично охоплює національні й загальнолюдські мотиви, вічні цінності, яка просякнута ідеями гуманізму, ідеями збереження національної культури, мови.

Важлива дійова особа у творчості поета – пам'ять. Пам'ять повертає йому дитячі, шкільні роки, голоси далекої рідні, а з тими голосами і згадку про могилу прадіда, похованого *в 33-ім по голодній смерті біля хати*. Пам'ять про страшну епоху розкуркулювання, голодомору відбирали в людей, і наслідки цієї історії поет-мислитель спостерігає в сучасному житті. Він звертається до пам'яті земляків, коли бачить на кладовищах українців могильні написи, зроблені чужою мовою, з болем говорять про соціальні болячки.

Пропущена крізь призму авторських емоцій, краєзнавча інформація приходиться до читача, зокрема, у таких асоціативних

образах, як *блакитне дерево Дніпра, айсберг Шевченка, три гори Черкащини*. Уконкретнені в іменах Михайла Максимовича, Тараса Шевченка, Богдана Хмельницького, три гори мають локальну прив'язаність до Черкаського краю, а в уяві, в поетичному мовомисленні Івана Дробного вони ще й уособлюють символи трьох гір – *наукової, ліричної і державної*. Глибоко народне, Шевченкове, коріння має і кульмінація поезії – остання строфа з конкретно-чуттєвим, звуковим образом:

*А вдень, як притихне Славута,
така вибирається мить,
Що, вслухавшись, можна почути –
З горою гора гомонить.*

Поетична мова письменника Черкащини Івана Дробного – вдячне джерело дослідження проблеми «Стиль і пам'ять». Поет своїми ліричними текстами привертає увагу до багатства української літературної мови, змушує замислитися над історичною змінністю лексики людської цивілізації й над вічністю, цінністю ословленого зв'язку людини з природою, ставленням людини до природи. Його філософські роздуми про хліборобську культуру українців, історію та природу рідного краю, часто втілені в досконалу афористичну форму, збагачують словник мовно-естетичних знаків української культури, актуалізують прецедентні імена і прецедентні лексеми, фраземи української мови. Індивідуальний стиль Івана Дробного зберігає пам'ять про народний стиль української поетичної мови, у якому органічно поєдналися мовна естетика народної пісні і філософія народної мови-розмови.

Дробний І. Блакитне дерево Дніпра. Поезії. Київ, 1988. 119 с.

Дробний І. Груша серед поля. Поезії. Черкаси, 1996. 112 с.

Дробний І. Хата з лободи. Автобіографічна повість. Літературознавство, портрети, краєзнавство. Черкаси: Відлуння-Плюс, 2009. 591 с.

REFERENCES

Drobnyi, I. (1988). The blue tree of the Dnipro (Blakytne derevo Dnipra. Poezii). Kyiv (in Ukr.).

Drobnyi, I. (1996). A pear in the middle of the field (Hrusha sered polia. Poezii). Cherkasy (in Ukr.).

Drobnyi, I. (2009). A house made of quinoa (Khata z lobody. Avtobiohrafichna povist. Literaturoznavstvo, portrety, kraieznavstvo). Cherkasy: Vidlunnia-Plius (in Ukr.).

Статтю отримано 01.09.2022

Svitlana Yermolenko

WORD AND MEMORY OF IVAN DROBNYI

The author of the article explores the individual linguistic style of Ivan Semenovych Drobnyi, a writer of the Sixties from Cherkasy region, in particular the language of his poetic texts. It is determined that the poet's style represents the linguistic aesthetics of Ukrainian literature of the second half of the twentieth century, and the stylistic feature of I. Drobnyi's language thinking reveals the connection of verbal associative images with realities, phenomena of Ukrainian nature, history of the native land, environmental problems and the inner world of a person in love with his land.

There is a renewal of traditional poetic metaphors (the book of nature). The poet reads the book of the farmer, and compares the grains of poetry to the golden grains of the field. A conversation with nature always ends with a clear aphoristic thought that reveals broader, sometimes unexpected connections between words and concepts that acquire symbolic meaning. The contexts of aestheticization and symbolization of such individual linguistic images as rainbow, rain, willow, path are highlighted, the associative field of which is expanded by the author with the concepts of modern reality. The author interprets the meaning of the original poeticized image of winter crops as a symbol of the dying and resurrection of nature. The tradition of the Ukrainian poetic word combines the concepts of the rainbow and the Dnipro, but only in the poetry of Ivan Drobnyi the entire rainbow is «according to Vasyl Symonenko».

The author emphasizes the simple, uncomplicated rhythmic and intonational structure of the poem, the song folk rhythms in the poetry of I. Drobnyi and at the same time records the transitions in it from the high poetic word to the lyrical confession, from philosophical reflections to evaluative, witty statements filled with colloquial phrases.

The article concludes that the poetic language of the Cherkasy region writer Ivan Drobnyi is a grateful source of research on the problem of STYLE AND MEMORY. With his lyrical texts, the poet draws attention to the richness of the Ukrainian literary language, makes us think about the historical variability of the lexicon of human civilization and about eternity, the value of the fundamental connection between man and the «eternal writings» of nature. His philosophical reflections on the agricultural culture of Ukrainians, the history and nature of his native land, often embodied in a perfect aphoristic form, enrich the vocabulary of linguistic and aesthetic signs of Ukrainian culture, and actualize precedent names and precedent lexemes, phrases of the Ukrainian language. Ivan Drobnyi's individual style preserves the memory of the folk style of Ukrainian poetic language, which organically combines the linguistic aesthetics of folk songs and the philosophy of folk conversation.

Key words: writers of Cherkasy region, Ivan Semenovych Drobnyi, philosophy of the poetic word, “writings of nature”, connection of generations, metaphors, linguistic and aesthetic signs of culture, aphoristic language thinking, history of the region, folk song symbols, word and time.